

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دستاوردهای سازمان دانش بومی و فرهنگ شفاهی باختر ایران

جامعه‌شناسی هویت گروهی و قومی در ایران

نمونه:

گوشوران لکی

محمدرضا (فریبرز) همزه‌ای

معرفی کتاب در: سایت ژیان‌گه زاگروس

www.zagrosecology.com

پاییز: ۱۳۹۹ خورشیدی

سر آغاز

گوش لکی یکی از گوش های کردی جنوبی است که دارای گویشوران پرشماری در چندین استان باختری ایران است. زیستگاه ایشان در گستره ی بسیار بزرگی در شمال خاوری استان ایلام، در باختر استان کرمانشاه، در جنوب باختری استان همدان و در شمال باختری استان لرستان جا گرفته است. ولی با وجود شمار فراوان گویشوران لکی و فرهنگ پریشان تا کنون این مردم ناشناخته مانده و پژوهشی روشمند در باره ی فرهنگ آنها که بخشی از فرهنگ ایران بزرگ است، انجام نگرفته است. بهمین جهت امید است که با این پژوهش بتوان گامی هر چند کوچک در این راستا برداشته و راه را برای پژوهش های آینده، کم و بیش باز نمود.

این پژوهش در دو میدان اصلی انجام پذیرفته است:

نخستین میدانی که این پژوهش تلاش در بررسی آن دارد، در باره ی ویژه گی های فرهنگی و تاریخی قوم لک خواهد بود. میدان دوم، در برگیرنده ی بخشی از فرهنگ شفاهی مردم لک است که همانا، چشمه ای از ادبیات شفاهی ایشان خواهد بود.

در باره ی پژوهش های انجام شده در باره ی قوم لک، باید یادآوری شود که بجز یک معرفی کوتاه که ولادیمیر مینورسکی در دانشنامه ی اسلامی^۱ به چاپ رسانده است، نوشته های روشمند علمی دیگری که تاکنون در این راستا انتشار یافته باشند، بسیار کمیاب هستند. این را می توان حتی در باره ی کارهایی بیان نمود که برای درجه ی کارشناسی ارشد، در دانشگاه های اصلی ایران پیشکش گردیده اند. نوشته های چندی نیز وجود دارند که از سوی کسانی، با علاقه ی شخصی نگاشته شده اند، که بدون پیشینه ی روش شناختی در پژوهش های اجتماعی هستند. اگر چه در نبود پروژه های پژوهشی گسترده، این تلاش ها ستایش انگیزند، ولی به جهت بکاربردن روش های پژوهشی در دانش اجتماعی و در دست نداشتن ابزارها و میزان های علمی، برخی از این نوشته ها، حتی می توانند سبب کژاندیشی و کژروی های گسترده و در دراز مدت گردند. بهمین جهت نمی توان پذیرفت که پس از چند دهه بنیادگذاری دانشگاه های کوچک و بزرگ در استان های باختر کشور، هنوز از دانشکده ای برای رشته های دانش اجتماعی و فرهنگی، باستانشناسی و هنر در همه ی این گستره ی پهناور خبری نیست. شاید وجود همین پژوهش ها سبب شده اند که بسیاری از دست اندرکاران سیاسی و فرهنگی ما نیز، نیازی به در نظر گرفتن بودجه ی مورد نیاز نمی بینند. بگونه ای که امروزه کشور ما یکی از پایین ترین هزینه ها را برای پژوهش های فرهنگی و اجتماعی در جهان را دارد. در حالیکه اکنون دیگر آن دیدگاه سنتی که فرهنگ را رو بنا می شمرد و بهمین جهت اقتصاد و فناوری را در کانون همه ی فعالیت های اجتماعی و ملی قرار می داد به پایان رسیده است. از زبان هنری کسینجر گفته می شود که در دهه های گذشته، کشور آمریکا چنان برنامه ریزی کرد که دانشگاه

^۱ Encyclopedia of Islam (New Edition)

ها و کانون های علمی خود را به گونه ای سازمان دهد تا این کشور، بیشتر پژوهش های اجتماعی را خود انجام داده و بخش مهمی از پژوهش های دیگر را به کشورهای جهان سومی داد. نتیجه اینکه، امروزه هر آنچه در آن کشورها در میدان دانش طبیعی و پایه انجام می گردد، دو دستی و با سپاس فراوان، در دست کشورهای صنعتی گذاشته می شود. بهمین دلیل می توان دریافت که چرا دانشگاهیان ما، برای انتشار مقاله ای در نشریه های آمریکایی (ISI) به همه گونه تلاش و خواهش دست می زنند، تا یافته های ایشان را که به هزینه ی این مردم به دست آمده است را، چاپ کرده و بدون پرداخت حتی یک دلار، کارخانه های ایشان را بهره مند سازند. بیگمان چیزی با این نام و در آمریکا و در دانش های پایه می تواند وجود داشته باشد؛ در حالیکه در دانش انسانی، نگارنده در اروپا حتی یک پژوهشگر را، پس از بیشتر دو دهه زندگی در آن دیار ندیده است که سخنی در این باره گفته و یا گرایشی در این راستا داشته باشد؛ چرا که این بازی را گویا برای ما جهان سومی ها ساخته اند. افزون بر این امروزه پیشرفت یک دانشگاه را در راستای دور شدنش از دانش های پایه می دانند.

اکنون دیر زمانی است که اندیشمندانی که بلندگوی سازمان ملل را برای بیان اندیشه های انسانی خود به کار می برند، به این نتیجه رسیده اند که در میدان های بسیار همانند توسعه، عامل فرهنگ مانند مروری بر پیشانی همه ی عامل های دیگر می باشد. چیزی که مردم زیرک ما سال های سال است که شناخته اند و چه بسیار جلوتر از دست اند کاران ما پیش می روند.

در نتیجه، اگر بتوان از برخی از گزارش ها در نوشته های یادشده بهره برد، باز هم چنین کاری می بایست با وسواس و ریزینی انجام گیرد. خود گزینش، نه تنها می بایست با ریزینی انجام بپذیرد، بلکه باید با وسواس هر چه بیشتر روش های بازینی و آزمایش را به کار بست؛ همانگونه که در گردآوری و بررسی فرهنگ شفاهی بهر حال همیشه مورد نیاز است. این وسواس از آن جهت واجب است، تا بتوان کمبود بکارگیری روش های بازینی در هنگام گردآوری را جبران نمود. در غیر این صورت، نه تنها کثرویی و کژاندیشی گسترش داده می شود، بلکه راه را نیز بر جوانانی خواهد بست که می خواهند، در آینده به پژوهش های روشمند پردازند.

برخی از روش هایی که نگارنده در این پژوهش به کار برده است، با آنهایی که امروزه در جهان زیر پرچم **Grounded Theory** شناخته شده اند همسویی دارند. راهبردهای پژوهشی **Grounded Theory** امروزه یکی از پرطرفدارترین روش های پژوهشی گردیده اند و در راه گسترش آن، ده ها سازمان پژوهشی در سراسر جهان به کار می پردازند.

یکی از ویژه گی های این همیستاد پژوهشی، که نگارنده سال ها خود، پیش از جهانگیر شدن این استراتژی پژوهشی بکار می برده، این است که پژوهنده باید آمادگی داشته باشد، تا انعطاف پذیری کافی و توان بکارگیری در جا یا فی البداهه را بویژه در زمانی داشته باشد که روند پژوهش در جریان است. باید به یاد داشت که گونه هایی از رفتارهای اجتماعی در جامعه ی شرقی وجود دارند که اکنون عنصرهای مهمی در سرشت زیستگاه فرهنگی شرقیان گردیده اند و بیشتر، به صورت ناخودآگاه از آنها پیروی می شود. چنین ویژه گی های

رفتاری را، اروپاییان به سختی درک کرده و یا می‌آموزند. روستاییان ایرانی، پاسخ آمارگران را نه بر پایه‌ی واقعیت، بلکه بر پایه‌ی آنچه که درجا در مورد نیت پرسشگر ارزیابی کرده‌اند، می‌دهند و فروشندگان، بهای کالای خود را، بر پایه‌ی ارزیابی خودشان از آمادگی خریدار و توان خریدش تعیین می‌کنند.

در کل باید در دیدگاه خود نگاهداشت که این طرح پژوهشی، بیشتر جنبه‌ی اکتشافی یا Exploratory را دارد و بهمین جهت، در پیروی از استراتژی پژوهشی یادشده‌ی بالا، باید از هر گونه پیش‌داوری و یا درگیر ساختن همیستادهای گمانه‌ای، تا زمانی که مرحله‌ی تحلیل آغاز نگردیده‌است، پرهیز نمود. گاهی نیاز است که به تحلیل‌هایی، در روند گردآوری پرداخته شود و بر پایه‌ی یافته‌های میدانی، به بهبود یا دگرگونی، جابجایی و یا جایگزینی گمانه‌ها و یا روش‌های تحلیلی و حتی شکل گردآوری میدانی کتابخانه‌ای، دست زده شود. بر پایه‌ی اندیشه‌ها و هم‌اندیشی‌هایی که تا کنون در باره‌ی گردآوری و بررسی ادبیات شفاهی گویشوران لک انجام گرفته است، پیگیری پژوهش با یک طرح کلی و چند گمانه و استراتژی موقت، به شکل زیر انجام شده است:

در پی پژوهش‌های کتابخانه‌ای که تا کنون انجام گرفته‌اند، به گردآوری هر چه بیشتر گزارش‌های تاریخی و روایت‌های شفاهی پرداخته شده است. پرسش اصلی نیز، پیرامون "مهاجرت ایل‌های لک، به زیستگاه کنونی و آمیختن ایشان با مردمی که پیشتر این سرزمین را زیستگاه خود نموده بودند"، می‌گردد.

ادبیات شفاهی گویشوران لک، معمولاً به صورت‌های زیر به کار می‌روند:

- ۱- شعرهای "چل سرو" که در آیین‌های استخاره و فال به کار می‌روند.
 - ۲- شعرهایی که در آیین‌های عزا، با نام "مور" Mur به همراه یک گونه موسیقی ویژه، خوانده می‌شوند.
 - ۳- شعرهایی که در جشن‌ها و به ویژه در جشن ازدواج خوانده می‌شوند.
 - ۴- شعرهایی که در گونه‌ای آواز، به نام "گورانی" یا "هوره" خوانده می‌شوند.
 - ۵- شعرهایی که برای خواب کردن بچه‌ها، با نام "لاوه لاه" خوانده می‌شوند.
 - ۶- شعرهایی که ویژه‌ی بازی‌های محلی بچه‌هاست.
 - ۷- شعرهای آیینی که بیشتر به گویش گورانی آمیخته است.
 - ۸- شعرهای رزمی و یا اساتیری که زمانی نیز از سوی کسانی بر کاغذ نوشته شده‌اند.
- ۱- تاکید اصلی پژوهش، بر روی شعرهای ردیف‌های یکم و دوم است.

باید یادآور شد که شعرهای دو دسته‌ی آخر زمانی نگاشته شده‌اند که با آنها این گویش دارای یکی از کهن‌ترین ادبیات نوشتاری کردی گردیده است.

همانگونه که یادآور شد، این پژوهش بیشتر جنبه‌ی Exploratory یا اکتشافی است که به صورت Descriptive یا توصیفی پیشکش می‌گردد. با وجود این، تلاش شده است تا به تحلیل‌های چندی در پیوند

با فرهنگ و هویت گویشوران لکی پرداخته شود و در این میدان، گمانه‌ها و پیش‌گمانه‌هایی نیز زده شده‌اند. شعرهای چل سرو در چند بخش و به دو گونه‌ی تعبیری آورده شده‌اند. در یک بخش افزون بر آوانگاری لاتین به برگردان انگلیسی شعرها نیز دست زده شده است.

به طور کلی در گام‌های آغازین پژوهش، سه بخش جداگانه پیشکش گردیده‌اند: بخش نخست تلاش خواهد نمود تا یک بررسی، از هویت قومی مردم لک را داشته باشد و برای پرسش‌هایی که در این مورد پدیدار خواهند شد، به پاسخ‌های علمی نیز دست یافته شود. همانگونه که پیش از این یادآور گردید، به جهت وجود نداشتن پژوهش‌های روشمند در باره‌ی این مردم، خواه نا خواه پرسش‌های فراوانی وجود دارند که نیاز به پاسخ خواهند داشت.

از جمله پرسش‌های اصلی که در این مرحله وجود دارند، از این گونه اند:

- ۱- هویت تاریخی و قومی مردمی که امروزه به نام لک شناخته می‌شوند، از چه قرار است؟
- ۲- هویت فرهنگی قوم لک را چگونه می‌توان تعریف نمود؟
- ۳- روند تشکیل هویت مردم لک از دیدگاه همیستادهای گمانه‌ای موجود در میدان Ethnicity Theories از چه قرار است؟

در بخش دوم تلاش خواهد شد تا شعرهای گردآوری شده‌ی گویشوران لک و آیین‌هایی که در پیوند با آنها وجود دارند، آورده شوند. در پایان نیز بخش تجزیه و تحلیل شعرهای شفاهی خواهد آمد. به ویژه تلاش خواهد شد تا در تجزیه و تحلیل شعرهای لکی، از محتوای آنها در جهت شناخت برخی از بعدها‌ی ناشناخته‌ی فرهنگی و تاریخی این مردم بهره گرفته شود. تجربه‌های بدست آمده در ادبیات شفاهی قوم‌های دیگر جهان، نشان داده‌اند که این گونه شعرهای شفاهی نشانگر بسیاری از بعدها‌ی جهان‌بینی گروهی گویندگان آنها هستند. آنها همچنین می‌توانند به پرسش‌هایی در باره‌ی هویت فرهنگی و تاریخی پاسخ دهند. برخی از پرسش‌هایی که در این مرحله مطرح هستند عبارتند از:

- ۱- از دیدگاه فرهنگی، قوم مورد پژوهش دارای چه ویژه‌گی‌هایی است؟
- ۲- شعرهای عامیانه که بخشی از جهان‌بینی این مردم را می‌توانند معرفی نمایند؟
- ۳- چه باورهایی پیرامون این شعرها وجود دارند؟
- ۴- نقش اجتماعی شعرهایی که در آیین‌های چل سرو خوانده می‌شوند، کدامند؟
- ۵- نقش شعر در خلاقیت هنری مردم کوچ‌نشین کدام است؟
- ۶- افزون بر بخش‌های بالا که به زبان فارسی هستند، چکیده‌ای از آنها به زبان انگلیسی آورده شده است. در این راستا در یک بخش از عرضه‌ی شعرهای چل سرو و موور به برگردان انگلیسی آنها پرداخته شده تا پژوهشگرانی که به زبان فارسی آشنایی ندارند، از محتوای کلی اینگونه شعرها آگاهی یابند.

در پایان یادآور می شود که این پژوهش با پشتیبانی مادی و معنوی اداره ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی ایلام و بویژه با همکاری صمیمانه ی آقای اکبر امیدی انجام گرفته است که بدینوسیله از همگی ایشان سپاسگزاری می گردد. افزون بر آن، شمار زیادی از دانشجویان گروه ترویج و توسعه ی کشاورزی دانشگاه رازی در گردآوری میدانی شرکت داشته اند که بویژه از دوشیزگان فرزانه مسگره، طیبه السادات مهدوی و خدیجه قادری می توان نام برد.

ساختار کتاب

سرآغاز _____ ۲

۱-۱) روش علمی و تحلیلی کتاب _____ Error! Bookmark not defined.

۱-۲) تعریف مفهوم های بکاررفته در این پژوهش _____ Error! Bookmark not defined.

۱-۳) مروری بر گزارش های تاریخی و پژوهش ها موجود. Error! Bookmark not defined.

۲) ساختار هویتی گویشوران لکی و دگرگونی در آن. Error! Bookmark not defined.

۲-۱) دگرگونی هویتی _____ Error! Bookmark not defined.

۲-۱-۱) دگرگونی زیستگاهی _____ Error! Bookmark not defined.

۲-۱-۲) دگرگونی گویشی _____ Error! Bookmark not defined.

۲-۱-۳) دگرگونی آیینی _____ Error! Bookmark not defined.

۲-۲) ویژه گی های گویش لکی _____ Error! Bookmark not defined.

۲-۳) بهشت زبانشناسان _____ Error! Bookmark not defined.

۲-۴) زیستگاه گویشوران لکی _____ Error! Bookmark not defined.

۲-۵) پیشینه ی تاریخی باختر ایران _____ Error! Bookmark not defined.

۲-۵-۱) بلندی های زاگرس از دوران های پیش از تاریخ تا تمدن کاسی ها. Error! Bookmark not defined.

۲-۵-۲) ایران باختری کنون □ امپراتوری های جهانی: ماد، اشکانی و ساسانی. Error! Bookmark not defined.

۲-۶) گویشوران لکی در تاریخ _____ Error! Bookmark not defined.

۳) هویت قومی در میدان جامعه شناسی فرهنگی. Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. _____ **۳-۱) همستیزی و روش تولید**

Error! Bookmark not defined. _____ **۳-۲) کوچ نشینی**

Error! Bookmark not defined. _____ **۳-۲-۱) همستیزی آغازین**

Error! Bookmark not defined. _____ **۳-۲-۲) همستیزی آغازین در زندگی کشاورزی**

Error! Bookmark not defined. _____ **۳-۲-۳) کوچ نشینی و گله‌داری و همستیزی آغازین**

Error! Bookmark not defined. _____ **۳-۲-۴) شهر و شهرنشینی و همستیزی آغازین**

Error! Bookmark not defined. _____ **۳-۲-۵) پیامدهای همستیزی**

Error! Bookmark not defined. _____ **۳-۲-۶) رخدادهای تاریخی بدشگون و زیستگاه کلان کردن**

Error! Bookmark not defined. _____ **۴) فرهنگ شفاهی و دانش بومی**

Error! Bookmark not defined. _____ **۴-۱-۱) اهمیت فرهنگ شفاهی و دانش بومی**

Error! Bookmark not defined. _____ **۴-۱-۲) ارزش فرهنگ شفاهی گویشوران لکی**

Error! Bookmark not defined. _____ **۴-۲) آیین «موور»**

Error! Bookmark not defined. _____ **۴-۲-۱) شعرهای موور**

Error! Bookmark not defined. _____ **۴-۲-۱-الف) موور در هرسین**

Error! Bookmark not defined. _____ **۴-۲-۱-ب) موور در عثمانوند**

Error! Bookmark not defined. _____ **۴-۳-۱) آیین چل سروو:**

Error! Bookmark not defined. _____ **۴-۳-۲) چل سروو**

Error! Bookmark not defined. _____ **۴-۳-۱) تعبیر و تفسیر ظاهر و باطن در چل سروو (عثمانوند)**

Error! Bookmark not defined. _____ **۵) کتابشناسی**

Error! Bookmark not defined. _____ **۵-۱) کتابنامه به فارسی:**

Error! Bookmark not defined. _____ **۵-۲) کتابنامه به زبان های اروپایی**